

Domeinbeschrijving B: Een competentiebasis voor burgerschap

Inhoudsvalidering van de PPON-peiling Einde basisschool 2009

Inleiding

Een competentiebasis voor burgerschap, een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs van de Stichting voor Leerplanontwikkeling (SLO) onderscheidt bij de invulling van burgerschap drie domeinen: democratie, participatie en identiteit. Wij werken hieronder twee van deze domeinen: Democratie en Identiteit nader uit in een aantal deelvaardigheden. Vervolgens vragen we u om aan te geven in hoeverre u aan deze deelcompetenties aandacht besteedt.

Domein 1 Democratie

Het bevorderen van een democratische en humane gezindheid

Het begrip '*democratie*' wordt meestal gebruikt om een politiek systeem aan te duiden, waarin gelijkwaardigheid van burgers wordt uitgedrukt in kiesrecht, parlementaire controle van de regering, een scheiding van wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. Het woord democratie wordt echter ook wel eens gebruikt in de betekenis van een bepaalde houding, waarbij individuen en groepen geneigd zijn in zekere mate rekening te houden met belangen van andere individuen en groepen. Het goed functioneren van de democratie als politiek systeem is gebaat bij burgers die een democratische houding hebben ontwikkeld.

Om begripsverwarring te voorkomen zullen we in het kader van actief burgerschap en sociale integratie alleen over democratie spreken als we het hebben over het politieke systeem. Een democratische houding noemen we in het vervolg een *humane houding*. Dit temeer omdat kinderen in de schoolomgeving in een pedagogische situatie geplaatst zijn die gekenmerkt wordt door het onderscheid tussen kind en volwassene. Deze pedagogische situatie is daardoor per definitie geen situatie zoals die in de politiek geldt tussen gelijkwaardige burgers.

De *humane houding* kenmerkt zich door een gevoel van betrokkenheid bij de samenleving, door de wens om zich in te leven in de positie van anderen (empathie) en door de neiging om rekening te houden met belangen van anderen.

In de school is het onderwijzen van een humane houding een belangrijk vormingsaspect van actief burgerschap en sociale integratie. Dit onderwijzen gebeurt niet in de eerste plaats door het overdragen van kennis, maar vooral door het creëren van een bepaalde stijl van samenleven (een sfeer), die kinderen beleven en waarop ze leren reflecteren.

Uit een humane houding volgt niet vanzelfsprekend humaan handelen. Handelen gaat over het nemen van beslissingen en daaraan gaat het maken van afwegingen en keuzes vooraf. Dit vereist een zekere mate van kennis van de wereld, mensenkennis en een kritisch onderzoekende houding ten aanzien van deze kennis.

Deze kritisch onderzoekende houding vereist in uiteenlopende situaties vaardigheden of competenties die allen draaien om de volgende paradox: het respecteren van verschillen en diversiteit in de samenleving en het tegelijkertijd zoeken naar cohesie in de samenleving die het mogelijk maakt om met respect voor de verschillen toch vreedzaam en vruchtbaar te kunnen samenleven.

Deze competenties laten zich uitsplitsen in een aantal deelvaardigheden zoals:

- kunnen vergelijken van individuele belangen met groepsbelangen en het kunnen vergelijken van belangen van specifieke groepen met de belangen van andere groepen;
- kunnen omgaan met verschillen en conflicten door het eigen standpunt kritisch te kunnen vergelijken met andere standpunten door argumenten te wegen die voor en tegen het eigen standpunt pleiten;
- dit vereist een zelfreflectieve houding, waaronder een neiging tot zelfrelativering, waaronder zelfkritiek en kritiek op het eigen oordelen en handelen van anderen serieus nemen in het besef dat een ander gelijk kan hebben;
- kunnen omgaan met verschillen en conflicten door hierbinnen te zoeken naar overeenkomsten in uitgangspunten, waarden en normen; uiteindelijk zullen dit de normen en waarden van de rechtsstaat moeten zijn en deze kunnen uiteindelijk nog onder kritiek gesteld worden van de ideële normen en waarden die opgesteld zijn in het kader van de mensenrechten.
- kunnen waarderen van de uitwisseling van standpunten en argumenten en het kunnen hanteren hiervan in dialoog, discussie, debat.
- tonen van verantwoordelijkheidsgevoel voor het leefbaar houden van de publieke ruimte; het gaat hierbij zowel om de eigen leefomgeving als om een wereldwijd ecologisch verantwoordelijkheidsgevoel

- tonen van verantwoordelijkheidsgevoel voor rechtvaardige verhoudingen in de samenleving waarbij gestreefd wordt naar oplossing van conflicten zonder gebruik van geweld; het gaat hierbij zowel om de eigen leefomgeving als om rechtvaardige verhoudingen in de wereld .
- tonen van verantwoordelijkheidsgevoel voor het economisch handelen: een evenwichtige productie van voedsel, goederen en diensten en een evenwichtige consumptie. Het gaat hierbij zowel om het eigen handelen op het gebied van beroepsuitoefening en consumptie, als om de nationale en mondiale economie.

Domein 2 Identiteit

Over het bevorderen van een eigen identiteit

Het begrip identiteit wordt gebruikt om het gevoel aan te duiden dat men een unieke en innerlijk samenhangende persoon is, ondanks alle veranderingen van omstandigheden en verschillende rollen die men naargelang de omstandigheden in de samenleving gedwongen is te spelen. In dit gevoel is begrepen dat men ook het gevoel heeft dat anderen het individu net zo zien als dat hij zelf doet. Erikson onderscheidt vier aspecten aan het gevoel van identiteit.

Besef van continuïteit. Je leert dat jij dezelfde persoon blijft, ongeacht de verschillende rollen die je speelt in het dagelijks leven.

- Besef van herkenning en erkenning. Wanneer jouw beeld van jezelf overeenstemt met het beeld dat jouw omgeving van je heeft. Je wordt in je waarde gelaten.
- Besef van vrijheid in afhankelijkheid. Besef van vrijheid is te omschrijven als het gevoel dat je eigen keuzes mag maken in het leven en een eigen richting mag kiezen. Acceptatie van de beperkingen in deze vrijheid is gelegen in het feit dat je als individu opgenomen bent in een samenleving waarbinnen mensen als sociale wezens van elkaar afhankelijk zijn.
- Besef van een zinvolle toekomst. Weten dat na je na je jeugd een leven als volwassene te wachten staat. Dit besef geeft je doelen om na te streven.

In de school is het onderwijzen van het ontwikkelen van identiteitsbesef een belangrijk vormingsaspect van actief burgerschap en sociale integratie. Het bevorderen van een identiteitsbesef bij kinderen, gebeurt, net als bij het bevorderen van een democratische gezindheid vooral door een bepaalde benadering van kinderen. Hierbij wordt zowel hun vrijheid als ook hun betrokkenheid op en afhankelijkheid van anderen centraal gesteld.

Uit de erkenning van deze persoonlijke vrijheid in gebondenheid volgt niet vanzelfsprekend dat met deze vrijheid verantwoord wordt omgegaan. Er kan sprake zijn van zelfoverschatting, roekeloosheid en arrogantie en anderen tekort doen. Er kan ook sprake zijn van verlegenheid en onzekerheid, en zichzelf tekort doen. Om in uiteenlopende situaties het juiste midden te vinden tussen vrijheid en gebondenheid is een onderzoekende houding vereist, waarbij per situatie moet worden ingeschat waar men een gevoel van eigenwaarde en persoonlijke vrijheid laat prevaleren boven het gevoel van verantwoordelijkheid voor en gebondenheid aan groep(en) waaraan je die eigenwaarde en dat vrijheidsbesef nu juist ontleent. Ook dit is een paradox, die hanteerbaar wordt door een onderzoekende houding waarvoor een aantal competenties nodig is.

Deze laten zich uitsplitsen in een aantal deelvaardigheden zoals:

- vertrouwen stellen in jezelf en anderen waardoor je je veilig kunt voelen en zowel in geest als goederen open kunt staan naar anderen en voor anderen; het gaat daarbij zowel om gedachten, gevoelens en wensen die je bezig houden als ook om materiële zaken. Delen van voedsel en goederen. Het gaat erom dat je aan anderen kunt geven en van anderen kunt ontvangen; niet angstig en teruggetrokken
- je zelfstandig, wilskrachtig en onafhankelijk voelen, waardoor je het idee hebt dat je zelf kunt beslissen wanneer je vast moet houden aan eigen ideeën en plannen en wanneer je die moet kunnen loslaten; het gevoel hebben dat je je niet laat meeslepen door anderen of door omstandigheden. Het gaat erom dat je flexibel kunt zijn: vastberadenheid en toegeeflijkheid. Niet impulsief of dwangmatig
- je initiatiefrijk tonen: ondernemend zijn en moedig; het gevoel hebben dat het de moeite waard is om ergens achteraan te gaan, de dingen te ontdekken en dit alles op een speelse manier; niet meedogenloos of geremd.
- vlijtig zijn en ingespannen willen werken; bekwaam worden en samen ergens aan willen werken; niet het gevoel hebben dat alles te veel is, dat inspanning niet loont, dat je het toch niet kunt.